

Beschermd stadsgezicht TU-Noord



Datum in procedure: 16-11-2005

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing
van het beschermd stadsgezicht TU-Noord
gemeente Delft (Zuid-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Datum aanwijzing: 26-06-2013

Errata:

Delft, TU-Noord

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet ruimtelijke ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 400 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van TU-Noord in de gemeente Delft als beschermd stadsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Inleiding

De wijk TU-Noord is het noordelijke en oudste deel van de tegenwoordige campus van de Technische Universiteit Delft. Het beschermd stadsgezicht bestaat in hoofdzaak uit een vanaf de het eind van de 19e eeuw in fasen tot ontwikkeling gekomen complex van gebouwen. Deze gebouwen bodenonderdak aan de Polytechnische School, later de Technische Hogeschool (T.H.) Delft en nu de Technische Universiteit (TU) Delft.

Een klein deel van het complex van de voormalige Technische Hogeschool ligt tussen de voormalige zuidelijke singelgracht van de binnenstad en het van kort na 1890 daterende Rijn-Schiekanaal. Het merendeel van de gebouwen ligt aan de zuidzijde van de vaarweg. Aan de ontwikkeling van dit zuidelijk deel van TU-Noord heeft een grootschalig en een ruim opgezet concept ten grondslag gelegen. Naast de bouw van een aantal volumineuze panden voor de Technische Hogeschool is destijds tevens een aangrenzend gebied ingericht waar onder meer luxe woningen zijn verrezen. Een aantal brede lanen, plantsoenen, parken en andere groenstructuren draagt sterk bij aan het karakter van TU-Noord, terwijl het gebied aan de zuidoostzijde wordt afgesloten door de deels 19e-eeuwse begraafplaats Jaffa.

Ontstaan en ontwikkeling

Evenals van de binnen de Delftse stadsgrachten gelegen gronden is ook de oorspronkelijke structuur van de onder het beschermd stadsgezicht TU-Noord gelegen laagveengronden bepaald door een regelmatige blokverkaveling, die geleidelijk overgaat in een strokenverkaveling. Aangenomen wordt dat deze strokenverkaveling secundair is en dat het gebied al voor de 12e eeuw (ten dele) in cultuur was gebracht.

De Rotterdamse Weg en de oever van de Schie waren al in de 17e en 18e eeuw bezet met bedrijven, het betrof hier vooral scheepswerven. Daarnaast lagen er in de 18e eeuw enige buitens, met name aan de oostzijde van de weg. Een tweede tuincluster sloot hierop aan en strekte zich van de Schie-oever tot ver over de Rotterdamse Weg naar het oosten uit. Dit lineaire tuincluster lag langs de singel en strekte zich uit over slechts één strookkavel.

Aan het begin van de 19e eeuw had het zuidelijk buitengebied van Delft slechts weinig wijzigingen ondergaan ten opzichte van de 17e en 18e eeuw.

Een plan van J.D. Zocher, uit 1837, waarin vrijwel het gehele gebied tussen de stadsgracht en de Nieuwe Laan deel zou gaan uitmaken van een 'stadswandeling' en zo een landschappelijke parkaanleg zou krijgen, werd niet uitgevoerd. Het gehele gebied tussen de Rotterdamse Weg en de Kromme Wetering was rond het midden van de 19e eeuw nog vrijwel onbebouwd en in gebruik als weiland. In het derde kwart van de eeuw kwam de ontwikkeling op gang en werd tussen de oude stadsgracht en de Nieuwe Laan de huidige Ezelsveldlaan aangelegd.

In 1867 werd aan de grens van Delft langs de Kloosterwetering op een rechthoekig perceel een nieuwe begraafplaats voor Delft ingericht. Deze Algemene Begraafplaats Jaffa kreeg langs de zuidzijde van de wetering een toegang vanaf de Rotterdamse Weg.

Een ingrijpende herinrichting van het gebied vond plaats na 1890, toen in het kader van de aanleg van een vaarweg van de Oude Rijn te Leiden naar het Rijnmondgebied in Rotterdam een omleidingsroute om Delft werd gerealiseerd. Voor deze vaarweg werd onder meer gebruik gemaakt van de oostelijke stadsgracht van Delft, maar onder andere aan de zuidzijde werd een omleidingskanaal aangelegd. Deze omleiding vormde een directe verbinding naar de Zuidkolk. Langs de zuidzijde van het kanaal werd een smalle, beplante weg aangelegd, de Kanaalweg. De coupure kwam tot stand in de jaren 1891-1894 en hij werd gecompliceerd door een draaibrug en een dubbele brugwachterswoning nabij de nog bestaande, middeleeuwse Oostpoort. Deze brugwachterswoning, aan de Nieuwe Laan, is nog aanwezig.

De doodlopende tak van de voormalige stadsgracht, die parallel loopt aan de Zuiderstraat, fungeert tegenwoordig als ligplaats voor woonschepen.

Verder werd het gebied tussen de vroegere stadsgracht en de coupure vanaf 1895 steeds dichter bebouwd met panden voor de Polytechnische School, zoals het aan het kanaal gesitueerde, villa-achtige Bacteriologisch Laboratorium (1895), het uit meerdere volumes bestaande en tot vijf lagen hoge complex voor Werktuig- en Scheepsbouwkunde (1911), met machinehallen, een ketelhuis, een schoorsteen en een dubbele machinistenwoning. Deze bebouwing richtte zich naar de bestaande infrastructuur van de Ezelsveldlaan en de Nieuwe Laan, maar in mindere mate naar het kanaal. Aan de waterzijde van de Nieuwe Laan kwam in 1926 het clubgebouw van de Delftsche Studenten Roei Vereniging LAGA tot stand. De meeste van deze gebouwen zijn, hoewel gewijzigd, nog aanwezig.

Ook ten zuiden van het nieuwe kanaal kwamen omstreeks 1895 ruimtelijke ontwikkelingen op gang. De eerste bouwactiviteit ging hier uit van de Polytechnische School, die via het Rijk verscheidene percelen bouwgrond langs de oever van het kanaal had verworven. Als eerste en tevens als oostelijkste, kwam in 1896 het gebouw voor Geodesie gereed, dat met een koepelvormig observatorium - hoog op de middenrisaliet - een zeer markant silhouet kreeg. Ten westen hiervan kwam in 1903 een complex gebouwen gereed dat was bestemd als Laboratorium voor Physica en Electrotechniek. Het complex omvatte, behalve het op een T-vormige plattegrond tot stand gekomen hoofdgebouw met annexen (waaronder een dynamohal), een ketelhuis met een vrijstaande schoorsteen, een machinistenwoning en een speciaal hiertoe ingerichte, rijwielberging. Tussen het tweetal hoofdonderdelen bevonden zich tevens een conciërgewoning en een opslaggebouw, die echter beide zijn gesloopt en vervangen door naoorlogse hoogbouw ten behoeve van het Cartografisch instituut (luchtkartering).

Inmiddels had de gemeente Delft in 1908 een algemeen uitbreidingsplan gemaakt voor de inrichting van het zogenoemde Poortland en de Wippolder gemaakt. In dit plan was ruimte voorzien voor een verdere uitbreiding van de in 1905 tot Technische Hogeschool omgedoopte Polytechnische School. Het ontwerp van het uitbreidingsplan was van gemeentearchitect M.A.C. Hartman, en voorzag in een enige honderden meters zuidelijk van de oude Oostpoort gelegen verkeersknooppunt van een zestal wegen en straten, het tegenwoordige Poortlandplein. Een noordwaarts lopende, iets geknikte as (vroeger Poortlandlaan, nu echter onderdeel van de Julianalaan) en een naar het westen gerichte as (de tegenwoordige Mijnbouwstraat) omsloten het (beoogde) Hogeschoolterrein. Aan de noordzijde van de Mijnbouwstraat was inmiddels reeds het Instituut voor Mijnbouwkunde tot ontwikkeling gekomen - een twee bouwlagen tellend bouwblok onder zadeldaken, dat twee

binnenplaatsen kent (voltooid in 1912). Enkele jaren later (1914-1917) werd aan de Julianalaan het gebouw voor Biotechnologie gebouwd. Tegelijkertijd werd op het toen door de vier T.H.-gebouwen aan de zuidzijde van het omleidingskanaal omsloten terrein, een Cultuurtuin voor Technische Gewassen gesticht. De ongeveer 2,5 ha grote tuin omvatte ook een in 1922 gebouwd kassencomplex, dat nog grotendeels aanwezig is. In 1951-1956 is de zuidoostelijke hoek van de tuin bebouwd met het gebouw voor Microbiologie. Een belangrijk stuk is nog steeds ingericht in een Gemengde Tuinstijl, met enerzijds rechthoekige perken, maar anderzijds met in landschappelijke trant aangelegde onderdelen. De beplanting is zeer gevarieerd en biologisch uiterst waardevol. Tot het tuincomplex behoren enige woningen en verscheidene dienstgebouwen - waaronder de plantenkassen - uit de tijd van eerste aanleg.

Het uitbreidingsplan van 1908 was hiermee in feite achterhaald en de plattegrond van Delft van 1915 laat dan ook heel nieuwe ontwikkelingen zien. Het meest opvallend op deze kaart zijn de omvangrijke inrichtingsplannen die het Rijk blijkbaar voor ogen had. Een groot aantal van de in het stratenplan van 1908 opgenomen bouwblokken was door het Rijk aangekocht en bestemd voor de constructie van gebouwen voor de T.H. De contouren van veel gebouwen in het gebied rond Mijnbouwstraat en zuidelijk deel van de Julianalaan waren al ingetekend. En een groot deel van de plannen is uiteindelijk ook volgens ongeveer dezelfde contouren tot stand gekomen.

Prominent ligt het gebouw voor Scheikundige Propaedeuse, uit 1923, dat zich aan de korte zijde van het driehoekige De Vries van Heystplantsoen, in de wig tussen de Mijnbouwstraat en de Julianalaan, bevindt. Ten noorden van dit gebouw was in 1917 aan de Mijnbouwstraat/hoek Mijnbouwplein/Michiel de Ruyterweg een gebouw beoogd, dat, na een periode van stilstand in de ontwikkeling, in

1930 werd opgeleverd. Dit gebouw werd gebruikt door Technische Physica en domineert het Mijnbouwplein door de torenachtige hoek, de risalieten en de ingangspartij. Aan de andere kant van het prominente gebouw voor Scheikundige Propaedeuse, aan de zuidoostzijde van de Julianalaan, strekt zich over de volle gevelwand het zgn. Rode Scheikunde-gebouw uit. Dit gebouw werd in 1918 ontworpen maar is door omstandigheden pas na de Tweede Wereldoorlog voltooid. Het op samengestelde plattegrond tot stand gekomen gebouw, met een aantal meer en minder besloten binnenplaatsen, is twee bouwlagen met kap hoog en het kenmerkt zich door de hoge toren die de omgeving sterk overheerst. Aan de zuidoostzijde van dit grote gebouw, aan het Zuidplantsoen, is een 'statisch' vormgegeven ketelhuis met één bouwlaag en een (inmiddels verdwenen) schoorsteen ingepast in een halfopen binnenplaats.

Het stedenbouwkundig plan van 1908 voorzag oorspronkelijk in de eerste plaats in de aanleg van een woonwijk in de Wippolder en het Poortland. Uitgaande van de omgeving van de Oostpoort is hieraan in ongeveer dezelfde tijd - vanaf ca. 1910 - gevolg gegeven. Ten oosten en zuidoosten van de Julianalaan - toen nog Poortlandlaan - werden, vooral na de Eerste Wereldoorlog, op ruime schaal straten gerooid en woningcomplexen tot stand gebracht. De hoek van de Julianalaan met de Kanaalweg neemt een belangrijke en beeldbepalende stedenbouwkundige positie in (1913). Opmerkelijk is ook de Kerk van het Allerheiligst Sacrament (1938-39) aan het Poortlandplein, die met zijn robuuste toren de zichtlijnen van zowel de Julianalaan als van de Mijnbouwstraat beëindigt. De kerk is gebouwd naar ontwerp van H. Thunnissen en J.Th. van Rossum.

In 1930 vond ook een uitbreiding plaats van de begraafplaats Jaffa. Het terrein werd naar het noorden toe sterk verruimd en in samenhang gebracht met het stedenbouwkundig ontwerp van Delft. Er ontstond een zeshoekig terrein waarin de Kloosterwetering, opgenomen in de toen aangelegde Jaffalaan, een monumentale beëindiging kreeg in de vorm van een nieuwe aula. De oude begraafplaats werd in de nieuwe geïntegreerd, maar hij bleef als zodanig herkenbaar. De begraafplaats wordt aan de noordzijde van de T.H.-gebouwen gescheiden door het Zuidplantsoen.

Het uitbreidingsplan van 1908 is van de hand van de gemeente-architect M.A.C. Hartman. Het uitbreidingsplan uit 1921 werd gemaakt door de 'Commissie voor Stadsuitbreiding', waarin onder meer H.P. Berlage, J.A.G. van der Steur, S.G. Evers en J.L. Schouten zitting hadden. Een derde plan, waarin een deel van de ontwerpen van 1921 werd verwerkt, dateert van 1931 en is van de hand van J. de Boij jr.

Huidig ruimtelijk karakter

Het beschermd stadsgezicht TU-Noord wordt tegenwoordig vooral gekenmerkt door een conglomeraat van gebouwen voor onderzoeks- en onderwijsdoelen en gebouwen voor ondersteunende functies deze alle uit de periode 1895-1945. De meeste T.H.-panden zijn op enige afstand van deze assen gesitueerd, waardoor de ruimte een open karakter heeft. Dit open karakter wordt extra ondersteund door het botanisch tuinencomplex. Een tweede groenstructuur is die van de begraafplaats Jaffa en het Zuidplantsoen. Deze structuur strekt zich uit tussen de vooroorlogse en de naoorlogse T.H.-gebouwen en is een buffer tussen beide.

Als meest waardevolle hoofdkenmerken zijn te beschouwen het ensemble van gebouwen die werden gesticht ten behoeve van de Technische Hogeschool, de Botanische Tuin temidden van een aantal van deze gebouwen en het De Vries van Heystplantsoen binnen de beide convergerende assen van de Julianalaan en de Mijnbouwstraat. Het conglomeraat van laat-19e- en vroeg-20e-eeuwse gebouwen voor onderwijs- en onderzoeksdoeleinden vormt een voor die tijd, althans in Nederland, uniek verschijnsel. Het stedenbouwkundig ruim opgezette plan met zijn invulling door grootschalige gebouwen vormt, mede door de inpassing van groene zones, een scherp contrast met de aangrenzende Delftse binnenstad, die juist wordt gekenmerkt door kleinschaligheid en weinig groen.

Enkele gebouwen c.q. gebouwdelen zijn recent gesloopt, zoals het naoorlogse Cartografisch Instituut aan de Kanaalweg in 2008. Het gebouw voor Scheikundige Propadeuse is herontwikkeld voor studentenwoningen. De achterste gebouwdelen aan de Michiel de Ruyterweg werden vervangen door een in 2011 opgeleverd U-vormig gebouw, met een teruggelegde rooilijn aan die te verbreden straat.

De belangrijkste waarden binnen de groenvoorziening en de openbare ruimte zijn gelegen in de inrichting van de Botanische Tuin, temidden van het gebouwencomplex van de T.U. tussen het kanaal en de Mijnbouwstraat en in het De Vries van Heystplantsoen. De Botanische Tuin is ten dele ingericht als een in geometrische vormen aangelegde kweektuin, met (zeldzame) planten en bomen - meestal in de vorm van te exploiteren gewassen - en deels als een in Gemengde Stijl uitgevoerde siertuin met bosschages, doorzichten, paden en waterpartijen, waarin zowel geometrische als 'natuurlijke' vormen zijn verwerkt. Het De Vries van Heystplantsoen is eenvoudig, maar bijzonder geraffineerd van aanleg. Van west naar oost strekt zich een langzaam vernauwende zichtlijn uit, die wordt beëindigd door de kerk Allerheiligst Sacrament. Op die manier is optimaal gebruik gemaakt van de mogelijkheden die het tweetal convergerende wegen en hun gevelwanden bieden.

De Jaffabegraafplaats en het Zuidplantsoen vormen samen de veruit grootste groenstructuur binnen het beschermd gezicht. In de zuidelijke begrenzing van de begraafplaats laat zich nog een vroegere kavelsloot herkennen. De Kloosterwetering, vindt, hoewel hij ten dele werd gedempt, een beëindiging in de ingang van de begraafplaats en de aula. De oudste begraafplaats laat zich ten zuiden hiervan nog goed herkennen. Het met hoge bomen en struikgewas beplante Zuidplantsoen en de begraafplaats vormen samen een belangrijke oase van rust op de overgang van het voor- en het naoorlogse Delft.

Nadere typering van te beschermen waarden

- Ruimtelijke hoofdstructuur, water- en groenstructuur;
- Beeldbepalende en/of monumentale bebouwing;
- Samenhang tussen bebouwing, groen en ruimte;
- Herkenbare functionele samenhang;
- Zichtlijnen.

Begrenzing

Aan de noordzijde wordt het beschermd stadsgezicht globaal begrensd door de Ezelsveldlaan. De Julianalaan en in het verlengde daarvan de Schoemakerstraat vormen de oostgrens. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de kerk Allerheiligst Sacrament binnen de begrenzing is gelegen. De zuidgrens wordt gevormd door de Christiaan Huygensweg. De westgrens ten slotte wordt gevormd door de Michiel de Ruyterweg.

De exacte begrenzing is weergegeven op de bijgevoegde begrenzingkaart, MSP/42/03.

Waardering

Als meest waardevolle hoofdkenmerken zijn te beschouwen het ensemble van gebouwen die werden gesticht ten behoeve van de Technische Hogeschool, de Botanische Tuin temidden van een aantal van deze gebouwen en het De Vries van Heystplantsoen binnen de beide convergerende assen van de Julianalaan en de Mijnbouwstraat. Het conglomeraat van laat-19e- en vroeg-20e-eeuwse gebouwen voor onderwijs- en onderzoeksdoeleinden vormt een voor die tijd, althans in Nederland, uniek verschijnsel en is van algemeen belang vanwege hun zeer bijzondere en voor die tijd in Nederland unieke architectuurhistorische, sociaal-economische, stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarden.

Het stedenbouwkundig ruim opgezette plan met zijn invulling door grootschalige gebouwen vormt, mede door de inpassing van groene zones, een scherp contrast met de aangrenzende Delftse binnenstad, die juist wordt gekenmerkt door kleinschaligheid en weinig groen.

Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsver-eiste voldoen.

Bronnen

Literatuur

- Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden; 13dln + supplement*. Gorinchem, 1839-1851.
- Beschermede stads- en dorpsgezichten ex artikel 20 van de monumentenwet; gemeente Delft [...]. stadsgezicht Delft en idem (foto's). Z.p. [Zeist], z.j. [1970].
- Jongere bouwkunst en stedenbouw 1800-1945; Delft. 6 delen. Den Haag, 1995.
- Grinberg, D.I., *Housing in The Netherlands 1900-1940*. Delft, 1982.
- Heijningen, L. van, *Energiek en Ondernemend; 150 jaar olie en vernisfabriek L. Vliegenthart B.V. Delft*. Rijswijk, 1989. [Nederlands- en Engelstalige uitgave]
- Hoogenberk, E.J. en B.D.Verbrugge, *Bedreigde gebouwen; Bouwen, breken en behouden in Delft 1840-1940*. Delft, 1982.
- Mans, K.A. en W.A.M.van Winden, *Architectuurgids van Delft 1240-1992*. Delft, 1992.
- Oldenburg-Ebbers, C.S., A.M.Backer en E.Blok, *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur, Deel West; Noord-Holland, Zuid-Holland*. Rotterdam, 1998.
- Scheffer, C. en A.F.J.Niemeijer, *Architectuur en stedenbouw in Zuid-Holland 1850-1945*. Zwolle/Zeist, 1996.
- Smook, R.A.F., *Binnensteden veranderen; Atlas van het ruimtelijk veranderingsproces van Nederlandse binnensteden in de laatste anderhalve eeuw*. Zutphen, 1984.

Kaarten

- Overzichtskaart, RCE, 2013
- Waarderingskaart, RCE, 2013
- Gemeente Delft, Uitbreiding in den Wippolder, 1915. Bron: Gemeentearchief Delft
- Detail van plattegrond, 1915. Bron: Gemeentearchief Delft.
- Delft, 1925. Bron: Aviodrome Luchtfotografie
- Delft, 1926. Bron: Aviodrome Luchtfotografie

Colofon

Uitgave

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2013

Onderzoek en tekst

- Provincie Zuid-Holland, drs. A.F.J. Niemeijer, 1999.
- Gemeente Delft, G.J. van der Harst, 2013.

Kaartmateriaal

Begrenzingskaart en thematische kaarten: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Tekstredactie

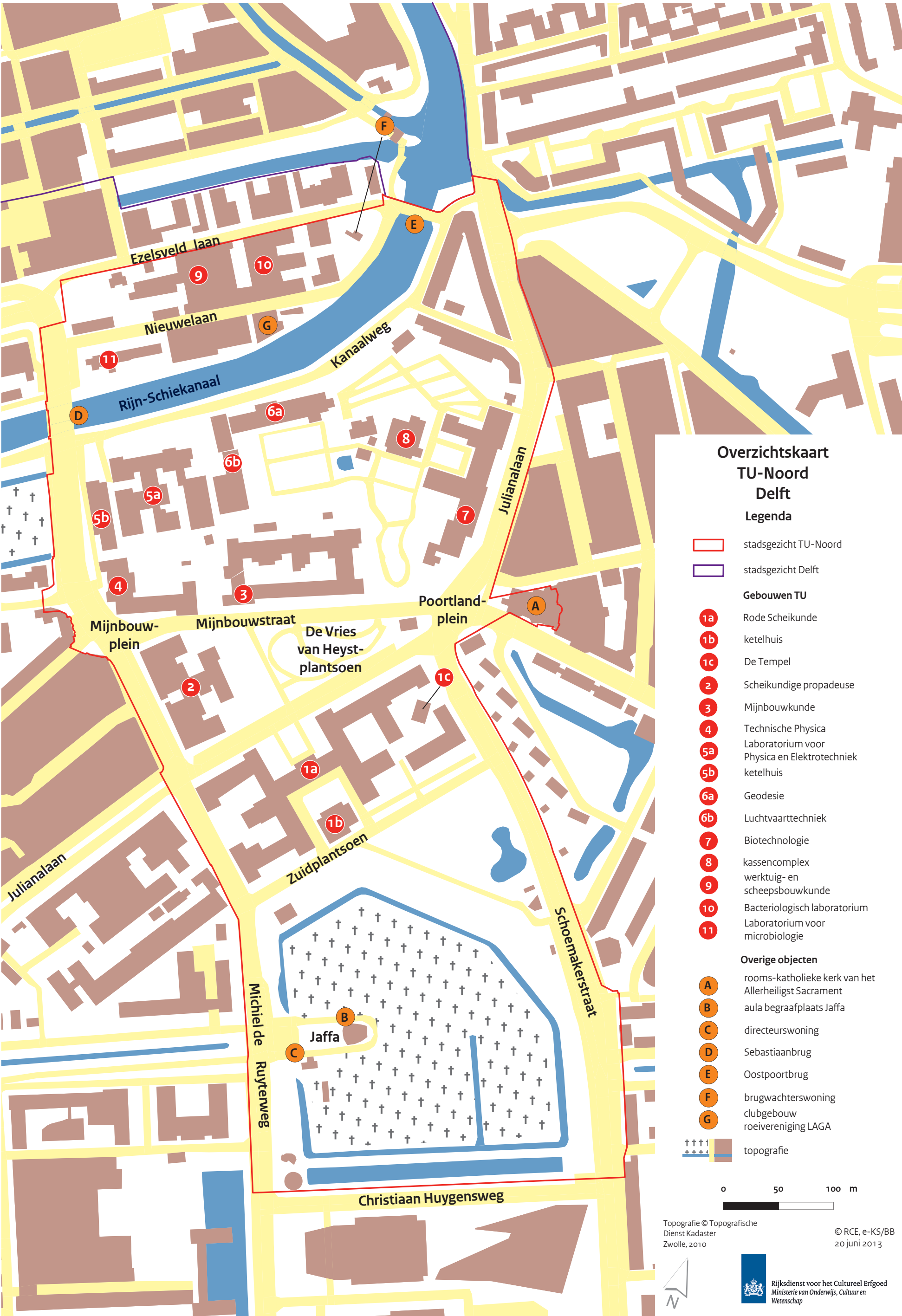
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ing. F.P. Buchner en ing. P.J. Timmer

Productie

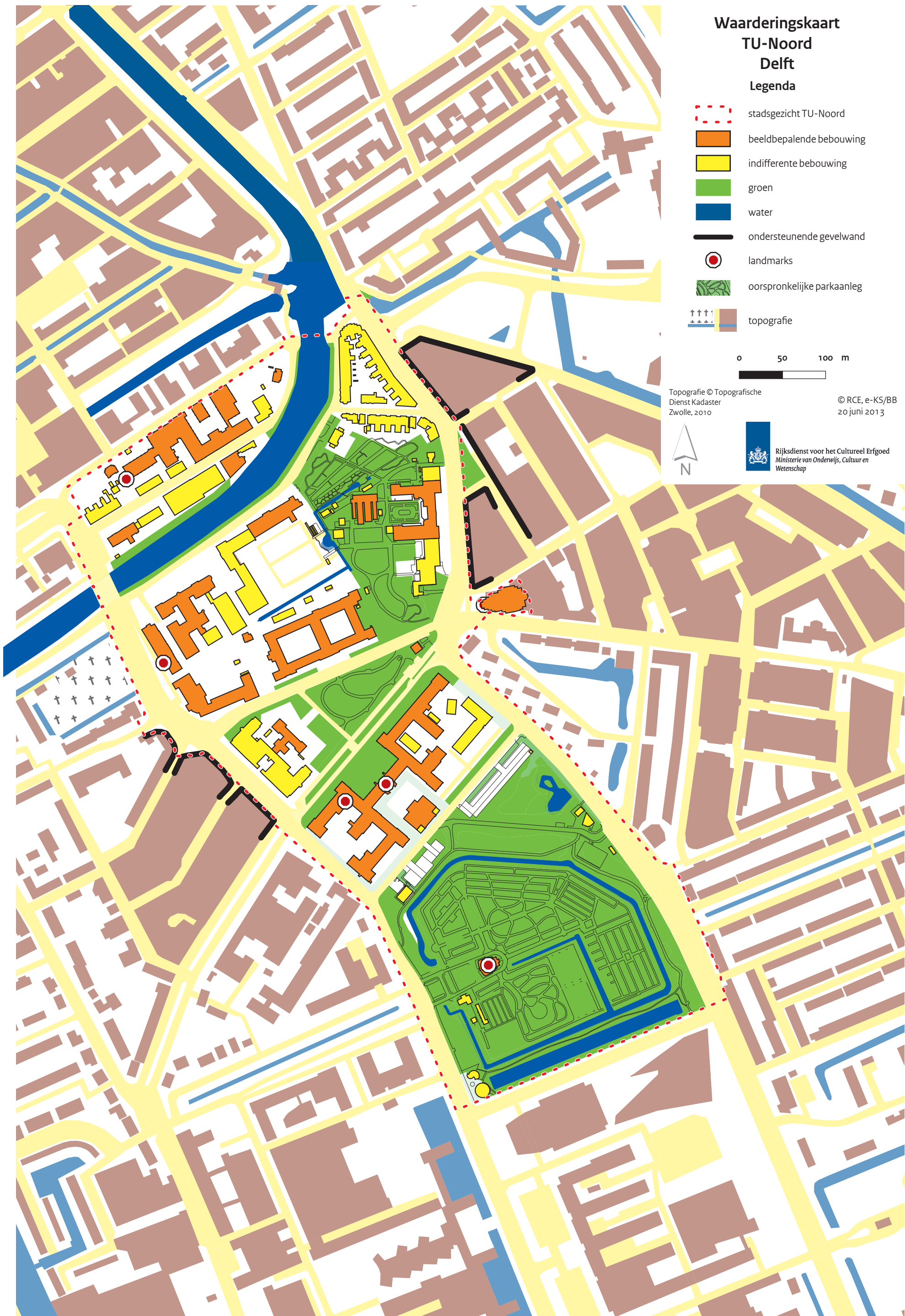
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed /Drukkerij Mailfors Amersfoort.

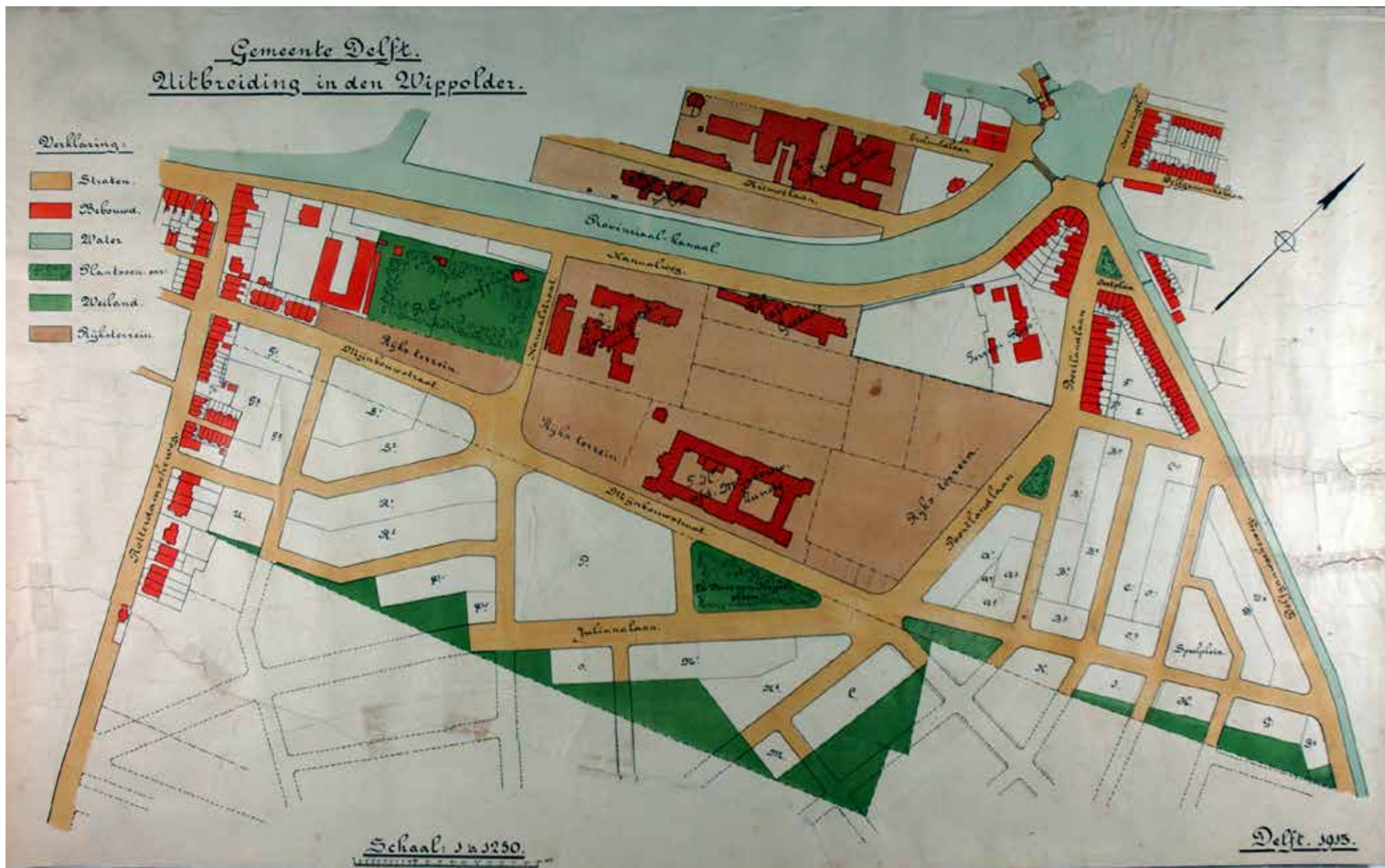
Bijlagen

1. Overzichtskaart
2. Waarderingskaart
3. Gemeente Delft, 'Uitbreiding in den Wippolder', 1915
4. Detail van plattegrond, 1915
5. Delft, 1925
6. Delft, 1926



Kaart 1 Overzichtskaart

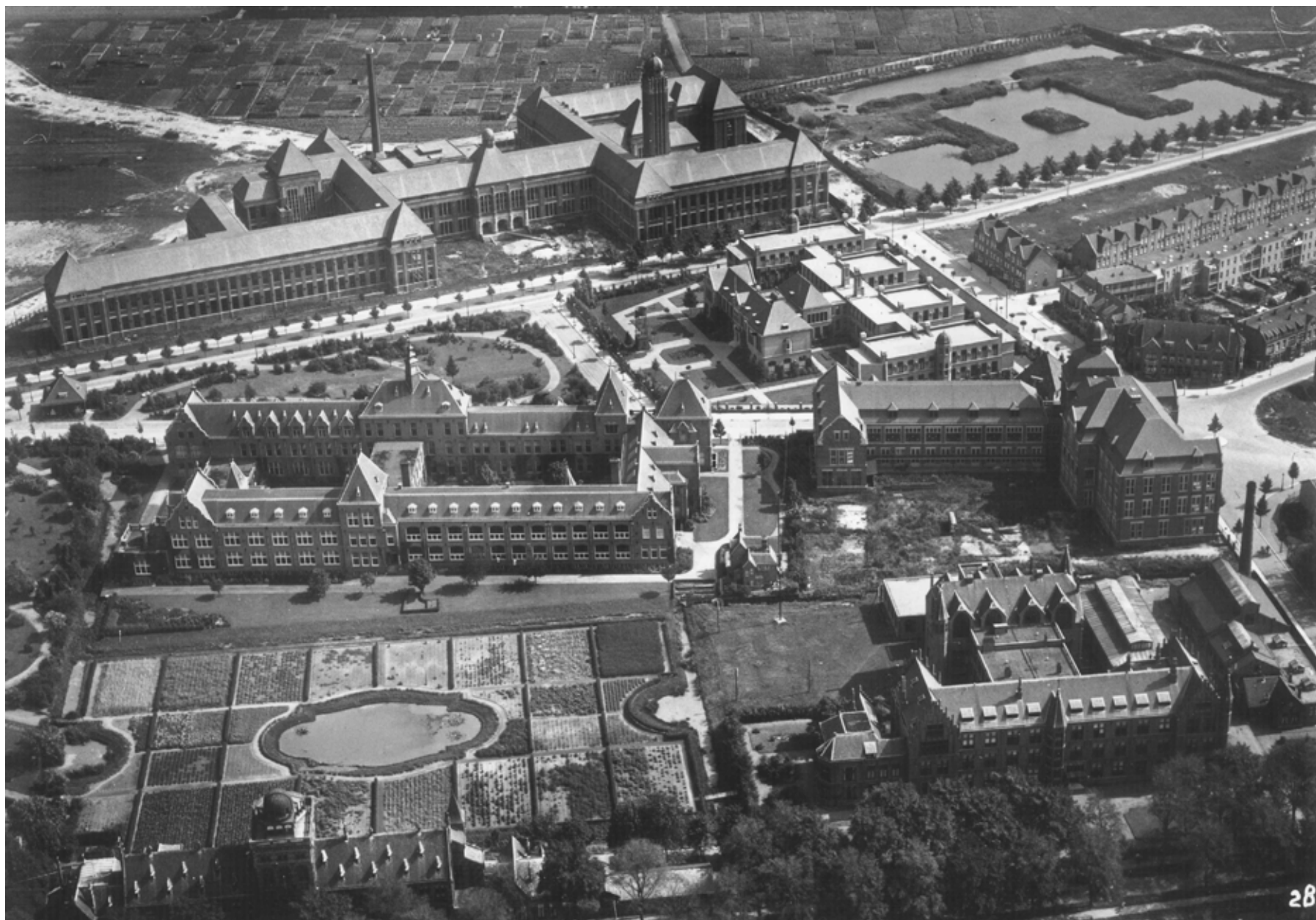




Kaart 3 Gemeente Delft, 'Uitbreiding in den Wippolder', 1915



Kaart 4 Detail van plattegrond, 1915



283

Kaart 5 Delft, 1925



Kaart 6 Delft, 1926